

ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ЛИДЕРИ СЕ РАЖДАТ ИЛИ СЕ СЪЗДАВАТ?

Петрана Стойкова

*Югозападен университет „Неофит Рилски”, Философски факултет
гр. Благоевград 2700, България
petrana_stoikova@abv.bg*

POLITICAL LEADER BY BIRTH OR A SELF-MADE ONE

Petrana Stoykova

*South-West University „Neofit Rilski”, Faculty of Philosophy,
2700 Blagoevgrad, Bulgaria*

ABSTRACT

In her paper, P. Stoykova attempts to answer the question whether one can be born with the skills and qualities necessary to becoming a political leader or it is solely a self-development process. It is her view the political leaders have to have native abilities and knowledge, education, skills and rich social experience.

Key words: policy, political leader, charisma

Многобройни са философските и научни дефиниции на политиката, както и тези от областта на всекидневния живот. Едва ли може да се посочи жизнена сфера, в която да не се употребява или пък да не би могъл да се употреби терминът политика за обозначаване на някакъв вид „самостоятелно ръководена дейност” [5, с.51], [16, с.9]. Говори се за образователна политика, политика на доходите, научна политика, национална политика, международна политика, регионална политика, икономическа политика и т.н. Макс Вебер споменава между разнообразните примери и този за „политика на умната съпруга, която желае да направлява мъжа си” [5, с.51], [16, с.9-10].

Най-тясно, обаче политиката се свързва с три основни обществени феномени, а именно – управлението, властта и държавата [3, с.6].

Според Платон политиката е преди всичко дейност на държавника да осигури общото благо, да направи щастливи по възможност всички граждани [3, с.7]. За Аристотел тя е учението за управление на античния град-държава (полис), който представлява по онова време държавната единица [7, с.21], а Вебер определя политиката като ръководство на държавата и оказване на влияние върху държавното управление [3, с.7].

Става ясно, че политиката се осъществява посредством определен политически субект. Той може да бъде *едноличен* – това е политическият лидер или вожд, *колективен* – бюрократия, номенклатура, политически елит, политическа класа и *институционален* – държавата и отделните държавни институции, недържавните политически организации и институции, политическите партии, политическите движения, политическите медии [3, с.39].

Ролята на личността в политическия процес представлява интересен обект за анализ от древността до днес. Херодот, Плутарх и други антични историци поставят в центъра на своите исторически анализи ролята на великата личност, на водещия политически лидер – цар, жрец или пълководец. Във „Владетелят” Макиавели описва качествата, които трябва да притежава политическият водач, за да бъде успешен – да съчетава в себе си качествата на лъва и лисицата, да не се съобразява с обичайния морал, да бъде решителен и твърд при преследване на своите цели и т.н. Карлайл и Емерсон възхваляват ролята на великите личности в историята. За Ницше стремежът към лидерство е проява на творчески инстинкт, а борбата за власт – двигател на историческия процес [3, с.39].

Лидерството е най-старата форма на изява и реализация на силната личност в обществения живот. Още от най-древни времена е станало ясно, че хората просто не са еднакви. Между равните един е по-силен физически, друг е по-умен, трети е по-сръчен, някои са по-предприемчиви и пр. Поради това още от най-ранните форми на човешката организация определени лица винаги излизат напред. Те застават начело на рода, на гилдията, на града, на държавата и т.н. Това са лидерите. Постепенно хората съзнават, че колкото по-качествени лидери стоят начело на дадена обществена дейност, толкова по-сигурен е нейният успех. Тоест от качеството на лидерите в много голяма степен зависи и качеството на живот. Още в своето съчинение „Политика” Аристотел въвежда в обръщение специален термин „хомеополитикус”, който най-точно може да се преведе като човек, надарен от природата да се занимава успешно с ръководенето на обществените дела т.е. да бъде политик и лидер в обществото [12, с.130].

Политическият лидер или водач е човек на когото доброволно и при общо съгласие е признато правото да управлява дадена обществена група или нацията като цяло [12, с.130]. Политическото лидерство е най-видимо в социалния живот, в най-голяма степен влияе върху хода на историческите събития и засяга съдбата на най-много хора [3, с.41]. Лидерството от голям мащаб е винаги морално лидерство и може да предизвика големи социални трансформации.

Формирането, „ставането” на политическия лидер е сложен и продължителен процес зависещ от много *фактори*. При даден тип лидери решаващо влияние по време на израстването оказват една група фактори, при друга група лидери факторите за формиране се променят и т.н. Затова в политическата наука са се оформили и различни теории за обяснението на лидерството като явление – ситуационна, теория на последователите, релационна, времева, ролева, маниакална, теория на случайността, конкурентна теория, лисича теория.

Независимо от това по какъв начин един политически лидер ще се изяви и наложи на обществената арена, преди да настъпи моментът на неговия зенит той преминава определена подготовка. В отделните случаи факторите са ситуирани по различен начин, но някои от тях са задължителни за изграждането на лидера.

Като *фактори*, които оказват влияние върху израстването на политическите лидери могат да бъдат посочени: семейството и семейната среда; солидното образование; личните качества, заложи в същността на човека; контакти с неформалните общности и групи, с които той общува на младини (младежки дружества, клубове, движения пр.); средствата за масова информация; „характера на съществуващата политическа система в държавата”; „равнището на общонационалната култура”; „остротата на класовите противоречия, съществуващи в дадено общество”; „националната лидероложка традиция”; „навременното ангажиране” с голямата политика; добрия политически учител; умението да си избере своята партия.

Политическият лидер, обаче за да се приеме, че е „станал” трябва да докаже, че притежава *серия от способности от стратегическо естество* за успешното поведение като лидер в политиката, да демонстрира, че разполага и може умело да използва и *система от тактически средства* (умения) за ежедневния ефективен контакт с хората.

Основните *условия и качества със стратегическо значение*, без наличието на които се смята, че политическия лидер „не е станал” и затова не може да изпълнява функциите си са: наличието на собствена политическа програма; способност за борба; умението да се поддържа популярност; умението да се поведат масите; съпричастност с основните интереси на последователите; организираност и самодисциплина; гражданска отговорност; търпимост спрямо чужди гледища; да се мисли многовариантно; умение да се възприемат новите идеи; умение да си подбира винаги подходящи сътрудници. Това са принципи и средства, които

гарантират върното определяне на крайната цел при съзряването, както и дългия политически живот на състоялия се политически лидер.

Но за да се появи ефектът на политическата стратегия лидерът трябва да се придържа към *адекватна политическа тактика*. Това означава да е налице система от принципи, върху които да се основава ежедневната работа с хората в политическия процес, така че лидерът да бъде разбран добре от последователите си. На практика това е базата на „личния политически мениджмънт”, който лидерът трябва да владее до съвършенство. Става въпрос за уменията да се реализира ежедневно печелившо поведение на лидера между хората. Ако стратегията осигурява трайното постигане на крайната цел, то тактиката трябва да гарантира постигането на онези малки, постоянни победи, които довеждат до крайната цел.

Задължителните правила за ежедневния печеливш политически мениджмънт на демократичния тип политически лидер са следните: 1) никога да не започва ежедневния си политически контакт с хората с критика право в очите им; 2) в ежедневния контакт с хората не трябва да скъпи похвалите си към своите последователи; 3) да говори с последователите си преди всичко за техните реални нужди и проблеми; 4) да се усмихва; 5) да се движи високо изправен; 6) да се научи да запомня и винаги да произнася личните имена на живите хора, с които общува; 7) да се научи в ежедневния си контакт внимателно да слуша своите събеседници; 8) да постъпва така, че другото лице да чувства, че то е важно, че е значимо; 9) никога да не спори за дребни, банални неща; 10) лидерът трябва да е „по-умен от другите”, но ако може да не им го демонстрира явно и по елементарен начин; 11) трябва да си признава грешките; 12) винаги трябва да оставя последователите му да говорят повече от него; 13) да се научи и да запази възможността да вижда нещата от гледна точка на своите последователи; 14) да постъпва така и да формулира обществените задачи по начин, че това, което иска от другите да изглежда лесно за постигане; 15) когато кара хората да направят нещо, което той иска, лидерът трябва да го направи така, че човек да се чувства щастлив, че е извършил нещо, за което лидерът го е помолил.

Това са основните „златни правила”, върху основата на които трябва да се гради ежедневната тактика на всеки станал, т.е. реализирал се политически лидер в неговата практическа работа с хората. Ако горепосочените правила не се спазват, тактиката на лидера няма да бъде печеливша и няма да обслужва неговите лични качества и усилия със стратегическо значение за едно дълготрайно лидерство [12, с.130-139].

Така представените условия свързани с израстването на политическите лидери показват, че те се формират в конкретна социалнополитическа обстановка и се нуждаят от голям социален опит, множество умения и солидно образование. В този смисъл по-скоро политическите лидери се създават.

В литературата, обаче се е наложила тезата, че не всеки политически деец, начело на партия и дори държава е политически лидер. Разграничението се основава на необходимите условия за превръщането на първия в лидер. Такър отбелязва, че за да стане отделен човек лидер е необходимо не само да бъде добър диагностик, но и да има последователи, т.е. да притежава достатъчно авторитет. За формиране на неформалните лидери особено значение има второто условие. Предпочитание се дава преди всичко на способността да печели симпатиите на хората, да ги привлича, т.е. качество на харизматичния тип лидер. Загубата на ръководния пост се разглежда като лакмусова хартия за изява на истинското лидерство (Де Гол, Дън Сяо Пин и др. остават политически лидери цял живот) [18, с. 198]. Парсънз дори прави извода, че „няма легитимен ред без харизматичен елемент” [15, с. 30].

Позицията на лидер се заема от онзи, който получава най-голямо доброволно признание от останалите за „превъзходство” („харизма” – от гр. „вродено качество” или „способност”) свързани с притежаваните от него качества под формата на доверие. Благодарение на това доверие трансформирано в авторитет, лидерът е в състояние да оказва ефективно въздействие върху поведението на членовете на политическата организация или

общност. Основна детерминанта са личностните характеристики или качества на човека, претендиращ за лидер, оценявани от околните като изключителни, извънредни, дори свръхчовешки, като ефектът от въздействието се опосредства от спецификата на средата, с възможност за нейното практическо игнориране в определени граници. Т. е. условията на средата могат да засилят или намалят ефекта на лидерско въздействие, но не могат да го елиминират, а по-скоро, лидерските качества абсорбират обществените условия до степен да ги превърнат в способност за социална диагноза и инструменти за влияние [15, с. 15].

Безусловно Макс Вебер има най-голямо значение за социологическата интерпретация на феномена харизма като обяснителен модел. Той я възприема като адаптация на теологичната концепция за притежаването на „небесна благодат” (божествен дар). Харизмата действа от вътре навън като променя първоначално психичните нагласи, ценности и светоглед на хората, а от тук и външните условия на живот [15, с. 22-24].

Общо взето Вебер счита харизмата за характерна най-вече за началните стадии на историческото развитие – в качеството на военна и магическа харизма, но от друга страна приема, че харизматични ерупции са възможни на всеки стадий на развитие – те се предизвикват от извънредни ситуации, нарушаващи хода на политическото всекидневие, и вероятно от един неугасим ирационален стремеж на човека към авантюра. Харизматичен елемент съдържа и господството на някои съвременни партийни шефове, президенти и водачи на извънредни събития като социалните революции [4, с. 25].

Типични харизматични лидери са Наполеон, Сталин, Хитлер, Мао Цзе Дун, Садам Хюсейн, Маумар Кадафи, Рузвелт, Чърчил, Шарл де Гол, Маргарет Тачър, Р. Рейгън [3, с. 42]. Като примери за харизматични лидери в българската политическа история могат да бъдат посочени Георги Бенковски, Васил Левски, Стефан Стамболов [12, с. 140].

Специално внимание на личността на Бенковски отделя Иван Хаджийски в „Априлското въстание и Бенковски”. Макар, че Волов е назначен за главен апостол, а Бенковски е само негов помощник „това било до като те били в Гюргево, докато способностите и достойнствата се ценели само по диплома и атестат. Практиката изменила всичко: съприкосновението с действителността определило верни граници кой какъв трябва да бъде”. Този безпогрешен избор на историята е потвърждение на правилото: Водачът не се избира, той се налага [17, с. 248].

Захари Стоянов макар и да е знаел преди срещата си с Бенковски, че „той е взет за апостол по милост, турен под личното наблюдение на Волова”, макар да е знаел неговата грамотност по писмата му, признава, че още при първата среща „аз благоговеех пред него, доброволно признах, че той е велик, с една реч –бях омаян от него”.

Хаджийски обръща специално внимание на физическата представителност на Бенковски – „човек, който беше в състояние да привлече всеки смъртен с външните си качества”, цитирайки Захари Стоянов, която „ако и да не е решаващо, все пак е едно от главните качества на обществения водач”, както и на неговата „твърда, пламенна и неукротима воля”, която била в състояние да оживи и мъртвите, на неговия жив и широк ум, способност за разчетаяване на съзнанието в много посоки, неизчерпаем запас от енергия, богат жизнен опит, владееенето на шест езика – „турски, арабски, румънски, полски и по малко персийски и италиански”, дълбокото му знание за живота и хората и владееенето до съвършенство на изкуството да се представи [17, с. 252].

Безспорно Бенковски блести със своята ярка индивидуалност, неизчерпаема енергия, неустойма убеждаваща сила, физическа атрактивност, сетивност, интелигентност и интуиция. Това са все качества, които са вродени, които изключително трудно или почти невъзможно е да бъдат развити.

Заедно с тези качества, обаче обществения водач е необходимо да притежава и определен арсенал от знания, както и богат социален опит. Личния опит на Бенковски му позволи да разреши квадратурата на Априлското въстание, да проведе с успех едно

въстание на дребни собственици, което по план трябваше да завърши с неуспех [17, с. 252]. Определени поведения, които могат да бъдат научени или придобити от лидерите, са в състояние да повишат харизматичната им квалификация, а от там – и силата на въздействие [15, с. 57].

Според Стогдил, личностните характеристики имат значение в зависимост от ситуацията, в която лидерът функционира. Той счита, че няма доказателства за универсални лидерски черти; притежаването на едни или други увеличава вероятността за лидерски успех, но всичко в крайна сметка зависи от множество променливи ситуации, които не могат да бъдат измерени или предсказани [15, с. 45].

До края на 40-те години изследователите са склонни да приемат, че лидерските умения са вродени или най-малко, че е налице вродена способност за повишаване на лидерската квалификация [15, с. 44]. От началото на 50-те години на миналия век се счита, че въпреки ключови психически и характереологически детерминанти развиващите се лидери могат да се научат на техники, поведения и ролеви прийоми, които да ги направят адекватни и ефективни на средата, в контекста на която те трябва да вземат управленски решения и да ги реализират на практика [15, с. 48-49].

В предвид това, че събитията, които правят политиката и в които тя прави себе си са индивидуални и уникални, политическия лидер се нуждае от политическа интуиция. Политическата интуиция е някаква даденост каквато е и художествената интуиция, тя не се преподава в никой университет. Това не означава, обаче, че политиката по своята природа е ирационална. Тя се култивира и се нуждае от непрекъснато култивиране [16, с. 17].

Да бъдеш лидер – това си остава една от най-големите тайни на миналото и съвремието. Изключително трудна и нееднозначна за описване човешка характеристика, съчетана от вродени и придобити качества на личността, които я превръщат в ярка и необикновена индивидуалност, способна да променя съдби и битие, както и да увлича в идеите всички докоснали се до нея. В същото време, обаче лесно разпознаваема – както правилно отбелязва Уорън Бенис – „...лидерството е като красотата – трудно е да го опишеш, но веднага го познаваш, щом го видиш” [19].

ЛИТЕРАТУРА

1. Акселрод, А. 2002. *Патън за лидерството*. Изд. „Класика и Стил” ООД, София.
2. Арон, Р. 2001. *Социология и политика*. Изд. „ЕОН-2000”, София.
3. Баджаков, М. 2002. *Политика*. Университетско издателство „Неофит Рилски”, Благоевград.
4. Вебер, М. 1992. *Социология на господството. Социология на религията*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, София.
5. Вебер, М. 2000. *Ученият и политикът*. Изд. „ЕОН-2000”, София.
6. Джулиани, Р. 2003. *Лидерството*. Изд. „Класика и Стил” ООД, София.
7. Дюверже, М. 1999. *Социология на политиката*. ИК „Кама”, София.
8. Ландсбърг, М. 2002. *Основи на лидерството*. Изд. „Класика и Стил” ООД, София.
9. Ледийн, М. 2003. *Макиавели за модерното лидерство*. Изд. „Класика и Стил” ООД, София.
10. Максвел, Д. 2007. *21 неоспорими закони за лидерството*. Изд. „Нов човек”, София.
11. Макиавели, Н. 1991. *Владетелят*. ЕСПАС-2007, София.
12. Митев, Тр. 2001. *Основи на политическата наука (политология)*. Изд. „Знание”, София.
13. Русинова – Христова, А. 2003. *Политическото говорене*. Издава „Интерпрес” – ООД, София.
14. Узунов, Ф. 2006. *Харизматичното лидерство (Политология, психология и психофармакология)*. Изд. „Фабер”, В. Търново.

15. Узунов, Ф. 2008. *От Иисус до Хитлер. Политология и психопатология на харизматичните водачи*. Изд. „Фабер”, В. Търново.
16. Фотев, Г. 1999. *Смисъл на политиката*. Академично издателство „Проф. Марин Дринов”, София.
17. Хаджийски, И. 2002. *Оптимистична теория за нашия народ*. Изд. „Изток-Запад”, София.
18. Янков, Г., Иванов, Д., Ценова, Р., Дончева, Х., Благоева-Танева, Б., Йотов, Й. 1997. *Политология*. Университетско издателство „Стопанство”, София.
19. <http://rdsc.md.government.bg/BG/Activities/Publication/lid6.php#61>